

ВІДГУК
офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента
Братко Марії Василівни
про дисертацію ІВАНОВОЇ ОЛЕНИ АНАТОЛІЇВНИ
«Формування активної професійної позиції майбутніх фахівців сфери
обслуговування в освітньому процесі фахових коледжів»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 01 Освіта/Педагогіка
015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Актуальність теми дослідження зумовлена сукупністю економічних, соціальних і професійних чинників. Розвиток ринкових відносин у нашій країні корелюється з розвитком економіки послуг, або сервісної економіки, яка, у порівнянні з індустріальною економікою, є соціально-орієнтованою та спрямованою на максимальне задоволення вимог споживача. Кожен з нас стикається у повсякденні з сферою послуг, від якості цих послуг залежить як цілеспрямоване задоволення певних потреб, так і наш настрій та самопочуття, після спілкування з фахівцем, який надавав ці послуги. Відтак, якісна підготовка фахівців сфери обслуговування є нагальною потребою сьогодення, а освітня діяльність закладів освіти, які здійснюють таку підготовку, потребує модернізації. Саме тому, вважаємо задекларовану тему дослідження «Формування активної професійної позиції майбутніх фахівців сфери обслуговування в освітньому процесі фахових коледжів» **актуальною та своєчасною.**

Окремо хочемо зазначити певну наукову сміливість здобувачки, оскільки організація різних аспектів освітнього процесу в коледжах не часто є предметом окремих наукових досліджень, а фахові коледжі взагалі є новацією в полі педагогічних досліджень. Традиційно, коледжі розглядаються разом з університетами під загальною назвою – ЗВО, що не дає можливості зрозуміти специфіку фахової підготовки у цих закладах освіти. Зокрема, мова йде поєднання фахової та профільної загальноосвітньої підготовки, врахування вікових особливостей здобувачів освіти, які, у переважній більшості, є підлітками, перебудова освітнього процесу відповідно до положень Закон

України «Про фахову передвищу освіту» (2019). Зазначений аспект посилює доцільність наукового дослідження дисертантки.

Дисертація відповідає основним напрямам досліджень науково-дослідної лабораторії інноваційних методів навчання і кафедри педагогіки і психології Університету імені Альфреда Нобеля, проведених у межах комплексних наукових тем: «Модернізація професійно-педагогічної освіти в Україні в умовах інтеграції до світового освітнього простору» (державний реєстраційний номер 0112U002287) і «Теоретичні та методичні засади моделювання компетентнісної професійної освіти у контексті євроінтеграції» (державний реєстраційний номер 0717U004331).

Дисертація складається з анотації, вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (221 найменування, в тому числі 18 іноземними мовами), 11 додатків. Останні вміщують цінний матеріал для практичного використання дисертаційних результатів. Це комплекс навчально-методичних матеріалів для викладачів, зокрема, банк теоретичних і практичних занять, проєктів, вправ, тренінгів, рольових та ділових ігор; пакет діагностичних матеріалів для визначення рівня сформованості активної професійної позиції майбутніх фахівців сфери обслуговування. Дисертація містить 16 таблиць та 13 рисунків. Загальний обсяг дисертації – 300 сторінок, з них – 163 сторінки основного тексту.

Анотація у повній мірі відображає основний зміст і результати виконаної дослідницької роботи. Структура роботи є логічною, виваженою, відповідає задекларованим дослідницьким завданням, корелюється із планом, вдало презентує науковий задум дисертантки, адекватно відображає зміст та результати проведеної роботи. Дослідницький апарат визначено в цілому коректно і вмотивовано. Достатнім є ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, який забезпечений належною теоретико-методологічною та джерельною базою, яка, зважаючи на багатоаспектність досліджуваної проблеми представлена працями з педагогіки, психології, соціології, філософії, економіки, менеджменту.

Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів сприяло також застосування комплексу теоретичних і емпіричних методів наукового дослідження, серед яких найбільш продуктивними були аналіз й узагальнення емпіричних даних, теоретичних положень, а також конкретизація, порівняння і абстрагування для діагностування досліджуваних якостей у майбутніх фахівців сфери обслуговування, педагогічний експеримент, кількісну та якісну оцінку результатів експерименту на основі аналізу критеріально-показникової бази.

В цілому, аналіз тексту дисертації та наукових публікацій здобувачки Іванової О.А. дають змогу дійти висновку про наукову обґрунтованість та достовірність отриманих результатів, достатню наукову ерудицію здобувачки, сформоване критичне мислення, креативність, здатність до системного охоплення різних аспектів досліджуваних педагогічних явищ і процесів.

Безсумнівним здобутком дослідження є встановлення кореляції між підходами до трактування дефініцій понять «професійна позиція» у дослідженнях з соціології, психології, педагогіки, філософії освіти (ст. 30-39), що сприяло висновку про професійну позицію як *ціннісне ставлення до професійної діяльності, засноване на стійких переконаннях щодо моделі її реалізації (включаючи форми й засоби), результатів, учасників, а також систему поведінки, узгоджену з системою переконань фахівця* (ст.39); виявлення особливостей професійної позиції у фахівців сфери обслуговування, які пов'язані зі змістом професій (ст.40-49), на основі яких, узагальнено основні ціннісні концепції, відповідно до яких фахівець сфери обслуговування має сформулювати власну професійну позицію (ст.49), запропоновано способи виявлення активної професійної позиції для фахівців сфери послуг різного рівня (табл. 1.3, ст.68), акцентовано увагу на параметрі – активність і сформульовано визначення поняття «активної професійної позиції для фахівців сфери послуг» як *стійкого цілісного інтегративного утворення особистості, що дозволяє фахівцеві сфери обслуговування усвідомлювати й застосовувати власні ресурси для реалізації в професійній*

діяльності на засадах соціальної спрямованості, креативності, ініціативності, комунікативної компетентності, та усвідомлення необхідності постійного професійного самовдосконалення відповідно до ситуації на ринку праці й розвитку професійної галузі (ст.69), здійснено змістовий (мотиваційний, соціальний, когнітивно-діяльнісний, комунікативний, особистісно-організаційний, рефлексивний компоненти) і рівневий аналіз сформованості активної професійної позиції фахівців сфери обслуговування (ст.71-93), визначено основні уміння, які характеризують активну професійну позицію фахівців сфери послуг (наслідувати чужий досвід, творчо його перетворювати, популяризувати й розповсюджувати, а також створювати, реалізовувати й популяризувати власні інновації) (ст.95).

Відтак, ґрунтовний теоретичний аналіз уможливив створення міцної, обґрунтованої основи для проведення експериментальної роботи та досягнення її мети щодо створення технології формування активної професійної позиції майбутніх фахівців сфери обслуговування у освітньому процесі фахових коледжів.

Характеризуючи наукову новизну виконаного дослідження, слід відзначити, що дослідницею уперше розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено технологію формування активної професійної позиції майбутніх фахівців сфери обслуговування в освітньому процесі фахових коледжів на підставі системного, компетентнісного, контекстного, особистісно-діяльнісного, функціонально-маркетингового підходів, що містить такі взаємопов'язані складники: проблемно-цільовий, методологічний, процесуальний, оцінно-рефлексивний (Рис. 2.1, ст. 113; опис ст.108-125);

- *уточнено й конкретизовано* понятійно-категоріальний апарат досліджуваної проблеми («професійна позиція», «активна професійна позиція», «фахівець сфери обслуговування», «активна професійна позиція фахівця сфери обслуговування», «педагогічна технологія», «технологія формування активної професійної позиції майбутніх фахівців сфери

обслуговування в освітньому процесі фахових коледжів»);

- *удосконалено* зміст, методи (тренінгові, ситуаційного навчання, проєктної діяльності) і форми навчання (лекційні, практичні й семінарські заняття), а також позанавчальної діяльності (волонтерська, промоутерська, соціально-просвітницька), спрямовані на розвиток соціального, когнітивно-діяльнісного, комунікативного, особистісно-організаційного й рефлексивного компонентів активної професійної позиції майбутніх фахівців сфери обслуговування в освітньому процесі фахових коледжів;

- *набули подальшого розвитку* наукові уявлення про сутність, структуру, компоненти, показники й рівні сформованості активної професійної позиції фахівця сфери обслуговування; діагностичний інструментарій оцінювання рівнів зазначеного утворення.

Практичне значення дослідження полягає: у розробці й упровадженні технології, що може бути покладена в основу моделювання відповідного процесу для студентів освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр», які навчаються за спеціальністю 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність і 181 Харчові технології; суттєвому оновленні, модифікації та коригуванні змісту навчальних дисциплін «Організація обслуговування в закладах ресторанного господарства», «Основи маркетингу», «Основи психології», «Основи стандартизації», «Етика бізнесу», «Захист прав споживачів», «Соціальна відповідальність та ділове партнерство», а також у створенні банку методичних розробок за означеною темою.

Акцентуємо увагу ще на таких позитивних моментах дослідження.

Аналіз здобувачкою освітніх програм фахових коледжів з різних регіонів України (за принципом схід, захід, центр, південь), у яких здійснюється підготовка фахівців сфери обслуговування (ст.97-104), з'ясування їхньої спрямованості на формуванням активної професійної позиції майбутнього фахівця (ініціативності, креативності й відповідальності в діяльності в невизначених (кризових, змінних) умовах; урахування особливостей контингенту обслуговування; ініціювання і відстоювання нових

креативних ідей; здатності оцінювати ризики ринку сфери діяльності; соціальної відповідальності; потреби постійно навчатись (підвищувати кваліфікацію); самостійно приймати рішення) та побіжний аналіз підходів до формування змісту освітніх програм підготовки фахівців у сфері гостинності за кордоном (ст.104-105) дозволив належним чином сформувавши перелік навчальних дисциплін, які активно було залучено в експеримент та акцентувати увагу на принципах, які є доцільно реалізувати в освітньому процесі (*соціальної відповідальності; соціальної компетентності; професійної компетентності; інноваційного економічного мислення; свідомого самонавчання; активної неагресивної комунікації; конфліктологічної компетентності; корпоративної культури; рефлексивної активності*) з метою досягнення мети експериментальної роботи.

Здобувачка системно підійшла до наповнення актуальним змістом обраних дисциплін («Організація обслуговування в закладах ресторанного господарства», «Основи маркетингу», «Основи психології», «Основи стандартизації», «Етика бізнесу», «Захист прав споживачів», «Соціальна відповідальність і ділове партнерство»), узагальнивши рекомендації у табл. 2.3, ст. 122-124; запропонувала форми зовнішньої (позанавчальної) професійної діяльності – конкурсні заходи (конкурси професійної майстерності), професійно-презентаційні активності (волонтерська й промоутерська діяльність), колективні продукти – командні бізнес-проекти (взаємодія з іншими студентами й досвідченими фахівцями галузі в межах популяризації та реалізації інноваційних продуктів), які сприяють формуванню активної професійної позиції майбутніх фахівців сфери обслуговування в освітньому процесі фахових коледжів; вдало використала форсайт-технології (навчально-галузеві форсайт-проекти); різноманітні кейси, щодо вирішення потенційних виробничих ситуацій; знайомство з успішним досвідом представників сфери обслуговування з активною життєвою позицією (наприклад, С. Олеха, Є. Клопотенка); тренінги, дискусії, аналітичну й порівняльну творчу діяльність студентів, практикуми (додатки Е–І) тощо.

Схвального відгуку заслуговують доречно дібрані діагностичні методики для визначення кожного компонента активної професійної позиції майбутніх фахівців сфери обслуговування (додатки Б-Д).

Привертає увагу потужна статистична база, яку авторка застосовує для обґрунтування ефективності результатів дослідження, та відповідні статистичні методики (критерії Пірсона χ^2 (хі-квадрат), Фішера) та вдале графічне ілюстрування отриманих результатів у вигляді гістограм.

Результати дослідження впроваджено в діяльність Відокремленого структурного підрозділу «Фаховий коледж харчових технологій та підприємництва Дніпровського державного технічного університету» (м. Кам'янське, Дніпропетровської обл.) (довідка про впровадження №301/1 від 06.11.2020 р.), ДНЗ «Дніпровський технолого-економічний коледж» (довідка про впровадження №363 від 11.11.2020 р.), ДНЗ «Дніпровський транспортно-економічний коледж» (довідка про впровадження №235 від 09.11.2020 р.), ЗВО «Університет імені Альфреда Нобеля» (довідка про впровадження № 295/2 від 19.05.2020 р.). На різних етапах до експерименту було залучено 164 студенти, здобувачі вищої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста за освітньо-професійними програмами зі спеціальностей 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність і 181 Харчові технології.

Основні положення і результати дисертаційної роботи доповідались і обговорювались на 10 міжнародних і всеукраїнських конференціях.

Аналіз публікацій засвідчив їхню відповідність (кількісну і якісну) вимогам щодо оприлюднення результатів дисертаційного дослідження. Основні теоретичні положення й висновки дослідження відображено в 19 публікаціях, із них – 7 статей у наукових фахових виданнях, 2 статті в зарубіжному виданні, 10 статей і тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій.

Зазначене дає підстави класифікувати дисертаційне дослідження ІВАНОВОЇ ОЛЕНИ АНАТОЛІЇВНИ як завершене теоретико-

експериментальне дослідження, що містить нові наукові положення, має вагоме теоретичне та практичне значення.

В цілому позитивно оцінюючи дисертаційну справу, вважаємо за необхідне висловити певні зауваження та побажання:

1. Визначення об'єкту та предмету дослідження є одним із найважчих завдань для дослідників на етапі, коли вони прагнуть впорядкувати свої уявлення про спрямованість та структуру роботи. У рецензованій роботі об'єкт дослідження визначений як *процес професійної підготовки студентів у фахових коледжах*, що на нашу думку, є занадто широким і не в повній мірі висвітлений у дослідженні. Доцільніше було обмежитися процесом *професійної підготовки фахівців сфери обслуговування у фахових коледжах*.
2. Дисертаційна робота значно б виграла якби в ній, відповідно до теми дослідження, більш детально було представлено аналіз особливостей організації навчання у коледжах в цілому, фахових, зокрема. Мова йде про поєднання фахової підготовки із загальноосвітньою для здобувачів освіти, які навчаються на базі базової загальної середньої освіти; різні підходи до організації навчання тих здобувачів, які мають повну загальну середню освіту і тих, хто має базову загальну середню освіту.
3. Крім того, як на нашу думку, у дослідженні бракує пояснення як у процесі дослідження та експериментальної роботи враховувались вікові особливості здобувачів освіти, їхня мотивація на здобуття професії, адже студенти фахових коледжів, як правило, підлітки та молодь віком від 15 до 19 років, що суттєво впливає на побудову освітнього процесу.
4. Як побажання зауважимо, що робота була більш б цілісною, якби в ній було чіткіше представлено як здійснювалось формування активної професійної позиції майбутніх фахівців сфери обслуговування у процесі практики, реального спілкування з клієнтами та роботодавцями.
5. Позитивно оцінюючи напрацьований та представлений у роботі навчально-методичний ресурс процесу формування активної професійної

позиції майбутніх фахівців сфери обслуговування у фахових коледжах зауважимо, що практична цінність робота значно б зросла, якби здобувачка на основі зібраного матеріалу розробила цілісний навчальний курс, можливо, тренінговий, спрямований на вирішення поставлених завдань. Такий курс можна пропонувати як курс за вибором студента, що передбачено для освітньо-професійної програми фахової передвищої освіти (Закон України «Про фахову передвищу освіту», ст. 54, п.17).

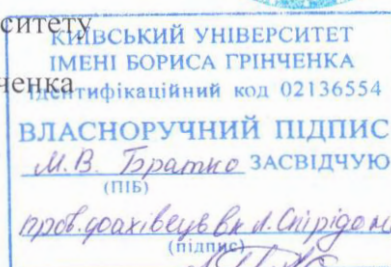
Проте висловлені зауваження мають дискусійний характер і не впливають на загальне позитивне враження щодо дисертаційної роботи. Результати проведеного дослідження дають підставу вважати, що визначені завдання реалізовано, мету досягнуто, сукупність отриманих наукових положень має суттєве значення для теорії і методики професійної освіти.

Дисертація на тему **«Формування активної професійної позиції майбутніх фахівців сфери обслуговування в освітньому процесі фахових коледжів»** є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 3 лютого 2017 р. за № 155/30023) та пп. 9 – 18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), а її авторка – Іванова Олена Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії педагогіки,
директор Фахового коледжу «Універсум»

Київського університету
імені Бориса Грінченка

М.В. Братко